

- .....
- современного сектантства / А. И. Клибанов. - 2-е изд. - Л. : Прибой, 1930. - 83 с. ; Путинцев Ф. М. Политическая роль и тактика сект / [Под ред. П. А. Красикова]. - М. : ГАИЗ, 1935. - 476 с. ; Ярцев А. Секта евангельских христиан / А. Ярцев. - 4-е изд., перер. - М. : Безбожник, 1930. - 52 с.
2. Митрохин Л. Н. Баптизм и современность (философско-социологические очерки) / Л. Н. Митрохин. - СПб. : РХГИ, 1997. - 480 с.
  3. Алексеева Л. М. История инакомыслия в СССР. Новейший период / Л. М. Алексеева. - Вильнюс - М. : Весть, 1992. - 352 с.
  4. Нежный А. И. Комиссар дьявола А. И. Нежный. - М. : Протестант, 1993. - 272 с.
  5. Жабко-Потапович Л. Христове світло в Україні. Історія українського евангельсько-баптистського руху Л. Жабко-Потапович. - Чикаго: Видання Всеукраїнського Євангельсько-Баптистського Братства, 1991. - 180 с.
  6. Жукалюк Н. А. Вспоминайте наставников ваших (история Церкви Адвентистов седьмого дня в личностях) / Н. А. Жукалюк. - К. : Джерело життя, 1999. - 672 с.
  7. Парасей А. Ф., Жукалюк Н. А. Бедная, бросаемая бурей (Исторические очерки к 110-летию юбилею Церкви адвентистов седьмого дня в Украине) / А. Ф. Парасей, Н. А. Жукалюк. - К. : Джерело життя, 1997. - 340 с.
  8. Хуторський П. Поразка проповідника-шкідника / Безвірник. - 1934. - №10. - С. 48-49.
  9. Державний архів Харківської області. - Ф. 525. - Оп. 1. - Спр. 246.
  10. Там само. - Ф. 845. - Оп. 2. - Спр. 609.
  11. Державний архів Запорізької області. - Ф. 316. - Оп. 3. - Спр. 118.
  12. Церковники-сектанты - враги социализма: [Сборник под ред. И. С. Аверина]. - Иваново: Государственное издательство, 1938. - 124 с.
  13. Державний архів Служби безпеки України. - Спр. 74156.
  14. Центральний державний архів громадських об'єднань України. - Ф. 263. - Оп. 1. - Спр. 64762.
  15. Там само. - Спр. 50163.
  16. Там само. - Ф. 1. - Оп. 23. - Спр. 4555.

Sitarchuk P.A. РЕПРЕССИИ ПРОТИВ ПРОТЕСТАНТСКИХ ЦЕРКВЕЙ И ИХ РУКОВОДИТЕЛЕЙ В 30-Е ГОДЫ XX В.

В статье рассказывается о борьбе большевистской власти с протестантскими церквями в 30-е годы прошлого века. В ней она задействовала государственные силовые структуры, которые развернули масштабную репрессивную кампанию против протестантов. На протяжении исследуемого периода это привело к упадку, самоуничтожению или закрытию церквей евангелистов. Количество их священнослужителей сократилось на 90%.

Ключевые слова: антигосударственный элемент, конфессии, партийная власть, политика, протестанты, репрессии, священнослужители.

Sitarchuk R.A. REPRESSION AS TO THE PROTESTANT CHURCHES AND THEIR LEADERS IN THE 30TH OF THE TWENTIETH CENTURY.

The article represents the struggle of Bolshevik's authorities with Protestant churches in the 30th of previous century. Defence and law enforcement agencies were involved in massive repressive company against Protestants.

This struggle led to the decline, self-destruction or closure of Evangelists churches during the investigated period of time. The number of priests declined to 90%.

Key words: anti-state element, confession, party authority, politics, Protestants, repression, clergyman.

УДК 378 (477.42) – 057.87 «193»

О.Б. Комарницький

**СТУДЕНТСТВО ЖИТОМИРСЬКОГО ПЕДВУЗУ В 30-ТІ РР. ХХ СТ.:
ПАРТІЙНА, ПОЛІТОСВІТНЯ ТА ГРОМАДСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ**

У статті йдеться мова про роботу партійно-комсомольських осередків у студентському середовищі Житомирського інституту соціального виховання (педагогічного, учительського інститутів). Показано різні напрями їхньої політосвітньої та громадської діяльності, які визначалися ідеологічними настановами партії.

Ключові слова: студент, інститут, осередок, комуністи, комсомольці, політичне навчання, гурток.

У 30-ті рр.. минулого століття однією з найактуальніших проблем тогочасного радянського суспільства була підготовка педагогічних кадрів. Успішно в цей період діяв педагогічний ВНЗ у м. Житомирі. На жаль, його історичне минуле залишається практично не дослідженим. Окремі згадки про діяльність закладу містяться у ювілейній книзі, присвяченій Житомирському державному університету імені Івана Франка [1, с. 16-19], а також в одному із томів видання «Вища педагогічна освіта і наука України» [2, с. 83-86]. У цей період у Житомирі почергово діяли інститут соціального виховання (1929-1933 рр.), педагогічний (1933-1935 рр.), учительський (1 вересня 1935 р. – 1938 р.) інститути. У 1938 р. учительський інститут реорганізували в педагогічний із чотирирічним терміном навчання, при якому функціонував дворічний учительський інститут [2, с. 83-84].

У статті ми ставили за мету проаналізувати роботу осередків КП(б)У і ЛКСМУ серед студентів Житомирського педвузу, з'ясувати їхню політосвітню та громадську діяльність.

Партійна організація інституту у своїй повсякденній роботі керувалася ідеологічними настановами партії, рішенням партз'їздів та пленумів ЦК ВКП(б) і КП(б)У. В одній із статей у газеті «Радянська Волинь» йшлося про те, що партосередок ІСВ (розгорнув більшовицьку боротьбу за партійність в науці, проти гнилого лібералізму, проти всіх чужих марксизму-ленінізму ідей у викладанні і програмах. Даючи нещадну відсіч контрреволюційному троцькізму і правому опортунізму і примиренству, партосередок послідовно боровся за генеральну лінію партії» [3]. У 1930 р. осередок КП(б)У нараховував 80 осіб, у т.ч. 37 слухачів робітфаку і 36 студентів інституту. За соціальним станом 53 особи були робітниками, 14 – селянами, 13 – службовцями. 9 осіб мали 9-12 річний стаж, 40 – 3-6-річний, 31 – 1-2-річний [4, спр. 35, арк.. 33]. У наступні роки кількість комуністів зменшилася. Так, якщо у 1931 р. 7% студентів були кандидатами або членами партії, то у 1932 р. – лише 3,7% [4, спр. 46, арк.. 10]. У квітні 1936 р. парторганізація складалася із 16 членів і 4 кандидатів. У висновках з обстеження осередку зазначалося, що з цієї партійної маси 8 осіб безпосередньої участі у партійній роботі не брали. Крім того, абсолютна більшість комуністів скупчилася на одному факультеті – гуманітарному [4, спр. 63, арк.. 15]. У березні 1937 р. партосередок об'єднував 18 членів, у т.ч. 12 студентів і 2 слухачів робітфаку. За соціальним станом 8 осіб були робітниками, 7 – селянами, 3 - службовцями [4, спр. 71, арк.. 35]. У жовтні 1938 р. в педінституті працювали 19 комуністів. Наприкінці 1938 р. – у першій половині 1939 р. осередок зріс і на червень 1939 р. він нараховував 61 члена [4, спр. 76, арк.. 1-3]. Щоправда на 1 жовтня того ж року кількість партійців зменшилася і становила 20 членів і 15 кандидатів [4, спр. 78, арк.. 21].

На курсах партійною роботою студентів керували парторгани (у грудні 1933 р. їх було 7). Вони проводили курсові збори, наради, «масово-роз'яснювальну роботу й усіх господарчо-політичних кампаній, розгортали соцзмагання, ударництво, боролися за виконання навчальних планів» [4, спр. 35, арк.. 33; спр. 46, арк.. 22]. Студенти-комуністи зобов'язані були брати участь у загальних партійних зборах. Архівні документи повідомляють, що з 1 вересня 1936 р. по 25 березня 1937р. відбулися 17 закритих і 4 відкритих зборів. Присутні заслухали інформації про хід навчання в партійних школах, прийом у партію, винокання рішень міського парткомітету з обліку парт документів, про «троцькіста» Олійника, відсів студентів з інституту, їхню самостійну роботу, доповіді про рішення пленумів ЦК ВКП(б), «оборонну» роботу у ВНЗ, Всесоюзний перепис населення, VIII надзвичайний з'їзд рад, звіти редактора стінгазети, про роботу в підшефному колгоспі, самозвіти комуністів тощо [4, спр. 71, арк.. 36-37]. Із 7 жовтня 1938 р. по 27 червня 1939 р. партійці збиралися на свої засідання 22 рази. Крім того, було проведено 19 засідань парткомітету. На них розглянули 27 партійних питань, 14 - пов'язаних з навчальною і науковою роботою, 5 - господарською діяльністю. Слухалися питання про комсомольську і профспілкову роботу, діяльність осередків добровільних організацій [4, спр. 76, арк. 1].

Студентство досить жваво брало участь у зборах. Зокрема, у 1930-1931 рр. фіксувалося по 10-20 виступів студентів [4, спр. 35, арк. 33]. Водночас партзбори в багатьох випадках проходили без відповідної підготовки, унаслідок чого обговорення питань, які ставилися на них, особливо «теоретичного характеру», проходили не на «високому теоретичному рівні» [4, спр. 63, арк. 16 зв.]. Були й інші недоліки в роботі партосередку. Наприклад, у звіті організації за період з 7 жовтня 1938 р. по 27 червня 1939 р. йшлося про те, що вона «недостатньо вела роботу з ворогами народу, не вела достатньої боротьби із суперчками, не ставила питання на

.....
партзборах про учбовий процес, слаба була дисципліна серед комуністів і недостатнє керівництво КСМ (комсомольської) організації. Слабо проводилася партмасова робота, недостатній ріст парторганізації тощо.» [4, спр.76, арк.1].

Під керівництвом парторганізації працював осередок ЛКСМУ. У 1930 р. в інституті було 2 комсомольські осередки - український та єврейський, які об'єднували 256 осіб. За соціальним походженням 130 осіб належали до робітників, 43 - до селян-колгоспників, 26 - селян-бідняків, 10 - селян-середняків і т.д. [4, спр.35, арк.34]. У жовтні наступного року у ВНЗ нараховувалося 246 комсомольців [4, спр.36, арк.24], у квітні 1936 р. - 245 [4, спр.63, арк.15зв.]. У наступні роки комсомольський осередок значно зріс. У вересні 1938 р. він об'єднував 593 особи, у червні 1939 р. - 737 [4, спр.76, арк.4]. У переважній більшості в архівних документах повідомляється про слабку роботу осередку. Зокрема, у квітні 1936 р. йшлося про те, що комітет комсомолу жодного разу не звітував перед комсомольською організацією інституту про свою роботу. Недостатньо працював і секретар комітету комсомолу («ще дід, він мало рухливий, безініціативний») [4, спр.63, арк.15зв.]. 7 вересня 1938 р. учасники партійних зборів в ухвальній частині констатували такі недоліки у роботі осередку ЛКСМУ: комітет комсомолу «не очолив боротьби з ворогами народу», недостатньо організував політичне навчання, не зумів розгорнути вивчення рішень XIV з'їзду КП(б)У, доповідей Й.Сталіна і В.Молотова на нараді працівників ВНЗ тощо [4, спр.75, арк.91]. Крім того, комітет до кінця 30-х рр. не мав власного приміщення, де б можна було проводити

відповідну роботу. Становище поліпшилося лише в 1939 р., коли «виріс комсомольський актив, зміцнилася комсомольська дисципліна, налагодили комсомольське господарство, виросла активність комсомольців» [4, спр.76, арк.4].

Значну увагу партійний осередок приділяв політнавчанню, яке мало забезпечити «ідейне виховання кожного комсомольця, комуніста, студента». У навчальні плани вводилися політгодини, на яких студентів «широко ознайолювали» із рішеннями партійних зборів, пленумів ЦК КП(б)У, конгресів Комінтерну тощо. їхня присутність на навчанні була обов'язковою [4, спр.35, арк.33]. Щоправда, траплялися випадки, коли політгодини зривалися, оскільки їх проводили хоч і «більш розвинуті» студенти, але, які не пройшли інструктажу і не мали відповідного досвіду роботи [4, спр.46, арк.12].

Найважливіші постанови партії та уряду заслуховувалися також на мітингах. Наприклад, 7 лютого 1939 р. відбувся мітинг студентів, викладачів і техпрацівників (загалом - 700 осіб), присвячений XVIII з'їздові ВКП(б). На зібранні виступили 30 осіб [4, спр.78, арк.5]. Щорічно молодь ушановувала пам'ять В.Леніна. Так, у січні 1931 р. в інституті було організовано «Ленінські дні» [4, спр.35, арк.5зв.]. 16 грудня 1938 р. відбувся траурний мітинг приводу загибелі легендарного пілота В.Чкалова. Серед виступаючих був і студент Мацюк, який зазначав, що «нема слів, щоб висловити увесь наш сум... Його ім'я, його світлий образ запалюватимуть на нові перемоги. Будемо такими, як Чкалов! Хай перед кожними із нас у роботі стоїть його героїчний образ, хай кожний з нас докладає усіх зусиль, щоб бути подібним до Чкалова». У свою чергу, Гріншпун клявся «жити й працювати так, як працював В.П.Чкалов, бути такими ж сміливими й відважними, бути такими ж відданими своїй батьківщині, такими ж безстрашними, у подоланні перепон у досягненні поставленої мети» [5]. Крім того, молодь щорічно вшановувала пам'ять Карла Маркса [4, спр.45, арк. 3]. У 1932 р. урочисто відзначили ювілей М.Горького [6].

Партійна й комсомольська організації організували студентство на відзначення державних свят. Урочисто готувалися до роковин Жовтневої революції, Червоної армії [4, спр.78, арк.7], Паризької комуни [4, спр.40, арк.7], Міжнародного дня солідарності трудящих 1 травня [4, спр.62, арк.5; спр.75, арк.27], Міжнародного жіночого дня 8 березня [4, спр.75, арк.15].

Політнавчання проводилося і в інших формах. Зокрема, на початку 30-х рр. в ІСВ функціонували політгуртки з вивчення історії партії, діалектичного матеріалізму. На засіданнях «пророблялися» доповіді, виголошені на XV і XVI з'їздах ВКП(б), VIII та IX з'їздах ЛКСМУ [4, спр.36, арк.24; спр.40, арк.42]. У 1935 р. партосередок організував навчання у 9 політшколах. Заняття проводилися лекційним методом 4 рази на місяць. Успішність слухачів була достатньою. На «дуже добре» навчалися 12%, «добре» - 40%, «задовільно» - 44%, «незадовільно» - 4% [4, спр.55, арк.17]. У 1936 р. діяло вже 13 шкіл [4, спр.63, арк.15зв.], а в червні 1937 р. - 32 [4, спр.62, арк.9], у 1938 р. - 36 [4, спр.76, арк.2]. Архівні документи

фіксують низку недоліків у роботі шкіл. Зокрема, у березні 1937 р. у звіті партосередку зазначалося, що окремі комуністи відвідували навчання для того, щоби «відсидіти потрібний час». Недостатньо відбувалося вивчення Конституції [4, спр.71, арк.38]. У червні 1936 р. на засіданні парткомітету йшлося про те, що окремі комсомольці-пропагандисти (наприклад, Шутенко) зривали заняття політшкіл; не організовувалися соцзмагання в між політшколами, окремими слухачами; заняття проводилися без заздалегідь визначеного плану; вивчення історії РКП(б) не пов'язувалося з історією КП(б)У [4, спр.62, арк.9]. Крім того, у 1936 р. міський комітет партії організував семінар із вивчення окремих творів класиків марксизму-ленінізму, яким керував директор інституту Табакмахер [4, спр.63, арк.15 зв.]. У 1937 р. функціонували 2 політгуртки - підвищеного типу, гурток для кандидатів у члени партії. Гуртківці детально вивчали Конституцію СРСР, прийнятий в 1936 р. Кожний слухач проробляв окремі положення, після чого в середовищі гуртківців відбувалося їхнє обговорення. Кращими були слухачі Федорченко, Чарський Журавський [7].

У 1939 р. політшколи й гуртки реорганізували в кабінет консультацій у складі трьох консультантів, які регулярно проводили лекції («Что такое друзья народа и как они воюют против социал-демократов», «Что делать», «О материалистическом понимании истории», «Шаг вперед, два назад», «Две тактики социал-демократии в демократической революции» та ін.) [4, спр.76, арк.2, спр.78, арк.7]. Організовувалося слухання радіолекцій, проводилися теоретичні конференції. Такими формами навчання було охоплено 1790 осіб [4, спр.76, арк.2]. Регулярно відбувалися політбої, як внутрішньовузівські, так і міжвузівські (наприклад, у 1931 р. з Бердичівським ІСВ, Житомирськими сільськогосподарським інститутом (СГІ) і єврейським педтехнікумом) [4, спр.36, арк.24; спр.40, арк.42].

Житомирський ІСВ, як і інші навчальні заклади, у березні 1932 р. включився у проведення «Сталінської естафети», яка передбачала «боротьбу за якість академічно-виробничої роботи, боротьбу за культурно-побутові умови

студентства, масово-культурне виховання, широке розгортання соцзмагання та ударництва» [4, спр.40, арк.П]. Що ж стосується останнього, то в 1931 р. у ВНЗ працювали 114 ударних бригад. Тоді ударництвом було охоплено 98% студентства [4, спр.35, арк.31]. У 1933 р. до соцзмагання і ударництва залучили 95% студентів. Тоді ж зросла кількість ударників із 32 до 72 осіб [4, спр.46, арк.22-23]. У подальші роки ця робота дещо занепала. 19 березня 1934 р. на партійних зборах йшлося про те, що «роботу ударників не видно - коли треба йти на суботник, то ударники ховаються. Кращі обіди для ударників ведуть до антагонізму». Траплялося, що ударники позиціонували себе щодо інших студентів. Комуніст Скороход розповідав про те, як ударник Прищепа вигнав з «ударницької кімнати» «неударника» Мазурчака [4, спр.49, арк.5зв.]. У квітні 1936 р. в одному із документів зазначалося, що серед студентства соцзмагання розгорнули, проте їхньої систематичної перевірки не проводилося [4, спр.63, арк.15зв.].

Студентську молодь залучали до різних політичних кампаній. Наприклад, у 1930-1931 навчальному році було організовано суботники, виручка від яких пішла на користь в'язнів Західної України. Провели суботники із розвантаження вагонів, день індустріалізації [4, спр.30, арк.96; спр.35, арк.31]. У червні 1931 р. студенти Житомирського ІСВ підтримали ініціативу Макіївських робітників щодо передплати позики «3-го вирішального року п'ятирічки» в розмірі тритижневої стипендії.

Водночас вони висунули зустрічну пропозицію: передплатити позику на місячну стипендію і викликали на соцзмагання у передплаті всі українські ВНЗ [8]. Того ж року молодь підписалася на позику «п'ять за чотири» на 34jthc. крб. [4, спр.34, арк.33; спр.35, арк.5 зв., 34]. У 1933 р. достроково виконали й перевиконали план «мобкоштів». Загалом, було передплачено позику на суму 7090 крб. [9]. Тоді ж на заклик ІСВ передплату позики «другої п'ятирічки» провів СГІ [10]. У серпні 1939 р. 134 студенти підписалися на позику «третьої п'ятирічки другого року» на суму 41735 крб. [4, спр.78, арк.19].

Значну увагу партійна й комсомольська організації звертали на роботу в підшефних селах. Насамперед, молодь допомагала селянам під час посівної кампанії, брала участь в організації колгоспів. У жовтні 1930 р. - травні 1931 р. до проведення цих кампаній залучили 245 студентів, об'єднаних у 36 бригад [4, спр.35, арк.31], [11]. На сторінках газети «Радянська Волинь» міститься низка фактів роботи студентів у селах. Так, на хуторі Дальньому Андріївської сільської ради бригада студентів у лютому 1931 р. «зворушила» підготовку до

.....
посівної кампанії. Зокрема, було переписано сільськогосподарський реманент, який потребував ремонту, складено план посівної, розгорнуто роз'яснювальну роботу щодо проведення колективізації, лісозаготівлі та м'ясозаготівлі. Ще одна студентська бригада працювала у с.Голіївці [12]. Тоді ж у Синьгурах селяни під впливом студентів активізували роботу з чищення насіння, а весь сільський актив вступив у колгосп [13]. Подібне було й у с.Псищі, де у колгосп вступили 26 «бідняцько-середняцьких» господарств [14]. У с.Пряжів студенти проводили роз'яснювальну роботу, збираючи селян у гуртки по 5-10 осіб, унаслідок чого «збільшилася тяга бідняцько-середняцьких господарств до колгоспу» [15]. На хуторі Шляхті Краснеукраїнської сільради студентство об'єднувало в гуртки по 15-20 селян. Після проведеної роботи в колгосп вступили 4 особи [16]. Значну роботу студентські

бригади провели в 1932 р., у результаті якої «ударними темпами [йшов] збір посівного матеріалу, майже весь реманент колгоспів полагоджено» [17]. В одному із

звітів партосередку в листопаді 1933 р. зазначалося, що «в роботі на селі маса студентів відігравала передову роль» [4, спр.46, арк.П]. Щоправда, 19 березня 1934 р. на партзборах йшлося про те, що в підшефних селах Станишівка і Піски підготовчі роботи до весняної сівби були під загрозою зриву [4, спр.49, арк.4]. Крім того, студентство проходило в селах сільськогосподарську виробничу практику, працюючи впродовж 20 днів групами по 68 осіб [18]. На початку липня 1933 р. молодь, відповідно до червневої постанови ЦК КП(б)У, «самомобілізувалася» на час відпустки на допомогу колгоспам для проведення полоття і збору врожаю. Одна бригада працювала у с.Ксаверівці Черняхівського району (21 особа), інша – у с. Станишівка [19].

Студенти організували культурно-масові вечори для жителів підшефних сіл Барашівка і Станишівка [1, с.19], [2, с.85]. На хуторі Гуйва Синьгурівської сільради крім колгоспу, до якого вступили 20 «бідняцьких» господарств, вони організували гурток лікнепу, випускали стінгазету [20]. Молодь проводила в селах господарчі та політичні кампанії, зокрема, одноразовий збір на «культбудівництво» [21]. У підшефному колгоспі імені Будьонного Ново-Заводської сільради планувалося організувати хату-лабораторію [4, спр.49, арк.12; спр.75, арк.15]. Проте, подальші події показали, що реалізувати цей проект не вдалося. У звіті партосередку за вересень 1936 р. - березень 1937 р. йшлося про те, що шефська робота значно занепала: «Наше шефство зводилося лише до того, щоби ми їздили в колгосп і фотографували факти, а конкретної допомоги не було. Не допомагали колгоспу в організації господарства, живих людей не вивчали ...» [4, спр.71, арк.40].

Проводило студентство політосвітню роботу і в Житомирі. Зокрема, у 1931 р. нею було охоплено 108 студентів. 122 студенти працювали у лікнепах, де навчалися 1023 особи [4, спр.35, арк.34]. У жовтні 1938 р. - червні 1939 р. члени партосередку, серед яких були і студенти, у місті прочитали 145 теоретичних лекцій з історії ВКП(б). Ще 50 лекцій на різні політичні теми виголосили у військових частинах [4, 9 спр.76, арк.2]. Крім того, молодь організувала для воїнів військового гарнізону культурно-масові вечори [2, с.85].

Студенти брали участь у підготовчих роботах до проведення важливих загальнодержавних кампаній. Зокрема, у березні 1938 р. на загальних партійно-комсомольських зборах йшлося про підготовку до виборів Верховної Ради УРСР. Вирішили організувати гуртки із вивчення положень Конституції УРСР, якими охопили все студентство. Низка студентів, як партійних, так і позапартійних, мали працювати агітаторами [4, спр.75, арк.18зв.]. У листопаді того ж року обговорили питання про Всесоюзний перепис населення 1939 р. Ухвалили скликати відповідні загальноінститутські збори студентів, а також створити комісії сприянню перепису [4, спр.75, арк.106].

Певну увагу в закладі приділяли громадській роботі студентства. У 1931 р. в Житомирському ІСВ розгорнули кампанію критики теорії студента одного з ВНЗ України Семенка, який вважав, що першочерговою для студентів є навчальна робота. З приводу цього дописувач О.Шимко у журналі «Студент революції» зазначав: «Теорія Семенка про те, щоб студента не навантажувати громадською роботою - глибоко помилкова. Нам потрібні кадри, які б були в цілковитому зв'язку з робітничою масою, що піднімали б культурний рівень маси. Нам не потрібні спеціалісти, які відірвані від мас і вважають себе за рушійну силу на виробництві, а на масу дивляться, як на допоміжне знаряддя» [22]. Загалом, того року громадською роботою було охоплено 56% студентства [4, спр.35, арк.17].

Частина студентів працювала в гуртках. Найактивнішими були мистецькі і творчі гуртки. Щоправда, у квітні 1936 р. повідомлялося, що хоровий і музичний, гуртки працювали слабо [«працювали від свята до свята»] [4, спр.63, арк.15зв.]. Матеріали, періодичної преси, архівні документи містять низку фактів про активнішу гурткову роботу наприкінці 30-х рр. Зокрема, наприкінці квітня 1938 р. в учительському інституті відбулася олімпіада художньої самодіяльності студентів, у якій взяли участь близько 100 кращих митців. Співочий гурток (керівник Доценко) виконав пісні народів СРСР, українські народні пісні, пісні про Сталіна. Струнний оркестр (Волков) запропонував присутнім твори радянських композиторів, а також «класиків музики». Учасники літературного гуртка прочитали твори М.Горького, В.Маяковського, М.Некрасова, оповіді, присвячені святу 1-го травня, виборам у Верховну Раду СРСР. Драматичний гурток (керівник - Морозова) поставив водевіль «Квіти» [23]. 8 січня того ж року студенти організували літературний вечір, присвячений 60-річчю з дня смерті М.Некрасова. На засіданні літературного гуртка гуртківці вивчали біографію поета, його безсмертні вірші. Кращих студентів дирекція інституту відряджала в школи та установи, де вони проводили літературні бесіди про творчість Некрасова [24]. Ще в жовтні 1938 р. розпочалася підготовка до 125-річчя від дня народження Т.Шевченка. Планувалося провести декілька літературних вечорів, прочитати лекції на теми «Шевченко - поет-революціонер», «Шевченко - прозаїк», «Життєвий шлях і діяльність Т.Г.Шевченка». На цих вечорах студенти мали також декламувати твори поета. Драматичний гурток готувався поставити п'єсу «Назар Стодоля». У кабінеті української літератури мали розгорнути виставку про його творчість [25]. Загалом, із жовтня 1938 р. до червня 1939 р. провели 12 вечорів. Тоді ж було організовано 6 культпоходів до театру та цирку, запрацювала кіно-звукова установка, завдяки чому молодь мала змогу безкоштовно переглядати фільми [4, спр.76, арк.2].

Значна увага приділялася випуску студентських стінгазет, які стали «могутнім знаряддям в боротьбі за соціалістичне виховання мас, за широку побудову безкласового соціалістичного суспільства» [4, спр.49, арк.13]. У першій половині 30-х рр. виходили загальноінститутська газета «Іновець» (українською і єврейською мовами), 15 газет окремих курсів («курсовки»), газета гуртожитку [4, спр.40, арк.8; спр.46, арк.24]. У 1930 р. вийшло 98 номерів загальноінститутської газети, у яких вмістили 395 дописів [4, спр.35, арк. 33]. У травні 1935 р. до газет дописували 64-Істуденти [4, спр.56, арк.29]. Усе ж робота редколегій була недостатньою [4, спр.46, арк.11]. З огляду на це, 10 травня 1934 р. учасники загальних зборів парторганізації у своїй ухвальній частині пропонували редколегії «вести боротьбу за якість того матеріалу, який друкується, більше й ширше розгортати критику та самокритику, б'ючи ворога гостріше, показувати багатогранне наше життя, оволодіти технікою друкованого слова..., регулярно скликати зльоти студкорів та давати орієнтовні тематичні плани кожного номера газети, практикувати організацію рейдів для того, щоб більше втягувати студкорівського активу до роботи в газеті, яскравіше показувати досягнення та недоліки роботи курсів» [4, спр.49, арк.13].

Студентів зобов'язували передплачувати пресу. У 1930 р. газети та журнали передплачували 91% студентів. Зокрема, вони передплачували 120 примірників газети «Комуніст», 60 прим. - журналу «Студент революції», 130 прим. - 6-томних творів В.Леніна [4, спр.35, арк. 33]. У грудні 1933 р. інститут посів перше місце серед навчальних закладів міста в передплаті на періодику. Зокрема, студенти виписали 251 примірник журналів «Інтернаціональний маяк», «Червоний клич» тощо. Колектив ВНЗ викликав на змагання сільськогосподарський інститут і пропонував передплату провести готівкою упродовж 2-3 днів [26].

В інституті діяли осередки добровільних організацій. Зокрема, у 1930 р. у ВНЗ було створено «Товариство ліквідації неписьменності», яке об'єднувало у своїх лавах 345 членів, переважно студентів [2, с.85].

У 1931 р., відповідно до рішення ІХ з'їзду ВЛКСМ було розгорнуто «воєнізацію, оборонну спроможність країни». Унаслідок цього активізував свою роботу осередок ТСО «Авіахім», серед членів якого налічувалося близько 500 студентів. їх розподіляли на сотні, проводилися стрілецька підготовка, тактично-стройові заняття. Усе ж робота була недостатньою. Кореспонденти журналу «Студент революції» І.Журавський і К.Турас зазначали: «Конкретного ж в галузі воєнізації зроблено мало. У керівничій роботі повна знеосібка. Воєнорів часто змінюють, відчувається безвідповідальність... Студентська маса

.....
свідомо ставиться до справи воєнізації, розуміє її. Але брак чіткого керівництва, безплановість, часто призводять лише до марширування та перекличок, розхолоджують студентів» [27]. У наступні роки діяльність осередку поліпшили. Зокрема, з 1 вересня 1936 р. до 25 березня 1937 р. норми на значок «Ворошилівський стрілець» I ступеня успішно склали 172 особи, ГПО - 60, ГПТХО I ступеня - 412, II-го - 47. На районних стрілецьких змаганнях чоловіча і жіноча команди інституту посіли перші місця [4, спр.71, арк.40], [28]. У липні 1938 р. осередок нараховував 537 членів. ^Впродовж перших 9 місяців того року було підготовлено 225 «ворошилівських стрільців», 650 значків ППХО I ступеня, 16 – II-го. Крім того, 15 студентів взяли участь у лижному марші в протигазах за маршрутом Житомир-Бердичів. Організовано гуртки самозахисту та парашутистів, відібрано 10 студентів для підготовки з них без відриву від виробництва пілотів [4, спр.75, арк.96], [29]. Упродовж жовтня 1938 р. - червня 1939 р. підготували значків «Ворошилівський стрілець» I ступеня - 370 осіб, II-го - 6, ГПО - 139, ППХО I ступеня - 605, II-го - 86, ГСО I ступеня - 500, II-го - 85, кулеметників - 225, мотоциклістів - 80. Було проведено 5 походів у протигазах [4, спр.76, арк.4-5].

В інституті діяли 5 спортивних секцій: гімнастики, легкої і важкої атлетики, волейбольна, футбольна, у яких займалися 120 студентів [2, с.85]. У вузівській газеті «За більшовицькі кадри» зазначалося, що до 1 травня 1935 р. інститут не брав участі у жодних міських та районних змаганнях, оскільки фізкультурний рух очолювали «класові вороги» Махмет і М.Будзінський. Після «вилучення» їх з інституту «нове керівництво» активізувало роботу. Зокрема, у легкоатлетичних кросах на призи газет «Радянська Волинь» і «Комсомольська правда» спортсмени закладу зайняли всі три призові місця. Успішно виступали вони і на міських змаганнях із багатоборства, посівши 2-е місце. Серед найкращих були студенти Мартинюк і Романівський [30]. В одному із архівних документів за лютий 1939 р. йдеться про змагання з важкої атлетики між командами педінституту і СГІ, приурочені 21-й річниці Червоної армії [4, спр.78, арк.7].

Отже, у 30-ті рр. XX ст. у студентському середовищі Житомирського інституту соціального виховання (педагогічного, учительського інститутів) партійно-комсомольські осередки провели досить результативну роботу. Визначальним у їхній роботі були ідеологічні настанови партії. Діяльність комуністів і комсомольців охоплювала всі напрямки діяльності закладу. Особлива увага приділялася політичному навчанню, яке проводилося в різних формах. Це ж стосується політосвітньої та громадської діяльності студентів. Вони працювали у селах під час посівної кампанії, брали участь у колективізації. Більша частина студентів були учасниками гуртків, осередків добровільних організацій.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Житомирський державний університет імені Івана Франка: ювілейне вид. / [редкол.: П.Ю.Саух, В.Г.Кремень, М.В.Попович та ін.]. - К.: Логос Україна, 2009. - 200 с
2. Вища педагогічна освіта і наука України: історія, сьогодення та перспективи розвитку. Житомирська область / [ред. рада вид.: В.Г.Кремень (гол.) [та ін.]; редкол. тому: П.Ю.Саух (гол.) [та ін.]. - К.: Знання України, 2009.-491 с
3. Пашківський. Перевибори партосередку ІСВ /Пашківський //Радянська Волинь. - Житомир. - 1932. /жовтня. -№144 (2390). - С.3.
4. Державний архів Житомирської області. - Ф.П.211. - Оп.1.
5. Будемо такими, як Чкалов! //Червоне Полісся. - Житомир. - 1938. - 18 грудня. - №289 (4158). - С.2.
6. Вечори, присвячені ювілесві Горького //Радянська Волинь. - 1932. - 27 вересня. - №134 (1380). - С.3.
7. Скромнов. Вивчаючи Сталінську Конституцію /Скромнов //Там само. - 1937. - 23 березня. - №69 (3630).-С.3.
8. Томбак. Висуваємо зустрічний /Томбак, Скороход//Там само. - 1931. —5 червня. -№75 (2143).-С.3.
9. Бялік. Як колектив педінституту дійшов перемоги на фінансовому фронті /Бялік //Там само. - 1933. - 24— \$А жовтня. -№180 (2605). -СІ.
10. На виклик ІСВ //Там само. - 23 травня. - №70 (2594). - С.2. 11.3 купи листів: Томбак//Студент революції. - Харків. - 1931.-№16.-С.33.
11. Юдіп. Студенти і тут зворушили /Юдіп, Лернер //Радянська Волинь. - 1931. - 15 лютого. - №22 (2090). -СІ.
12. Піонтківський Л. Іновці розворушили роботу /Л.Піонтківський //Там само. - 19 лютого. - №25 (2093). -СІ.

Наукові записки

13. Іваницький М. Ще одна перемога п'ятирічки /М.Іваницький //Там само. - 13 лютого. - №21 (2089). -СІ.
14. Студентська бригада зворушила роботу //Там само.
15. Томбак. Всі за прикладом оцих перших /Томбак //Там само. - 27 лютого - №28 (2096). - СІ.
16. Журавський І. За гідну зустріч /І.Журавський //Студент революції. - 1932. -№11-12.-С.13.
17. Ковалиський В. Забезпечити політехнічну практику в готуванні педагогічних кадрів /В.Ковалиський //Радянська Волинь. -1931.-17 травня. - №66 (2134). - С.2.
18. Інститут соцвиху на допомогу збиральній кампанії //Там само. - 1933.-5 липня. -№92 (2516).-СІ.
19. Студентська бригада рапортує //Там само. - 1931. - 16 лютого. - №23 (2091). - С.2.
20. В боях за соціалістичне село (з студкорівських листів)//Студент революції. - 1931. -№11. -С.22.
21. Шимко О. Формуложер/О.Шимко//Там само. - Студент революції.-С.25.
22. Кунда. Олімпіада студентської самодіяльності /Кунда //Червоне Полісся. - 1938. - 28 квітня. - №97 (3961).-С.4.
23. Жовтневий Л. Готуються до 60-річчя з дня смерті М.О.Некрасова /Л.Жовтневий //Там само. - 5 січня. -№4(3869). -С.4.
24. Студенти готуються до 125-річчя з дня народження Т.Г.Шевченка //Там само. - 12 жовтня. - №236 (4100). -С.4.
25. Бігуні. Слово за колективом СП /І. Бігун //Радянська Волинь. - 1933. -24 грудня.-№226 (2661).-С.3.
26. Журавський І. Зламу ще немає /І.Журавський //Студентреволюції. - 1932.-№17-18.-СІ.
27. Юдевич. Оборонна робота в учительському інституті /Юдевич //Радянська Волинь. - 1937. - 4 березня. -№53 (3614).-С.4.
28. Назустріч 20 роковинам Червоної Армії і Військово-Морського флоту. Житомир //Червоне Полісся. -1938. - 15 лютого. -№37 (3901). - С.4.
29. Бігун. Фізкультурний рух в нашому інституті /Бігун, Слюсарчук //За більшовицькі кадри. - Житомир. -1935.-1 липня.-С.4.

Комарницький А.Б. СТУДЕНЧЕСТВО ЖИТОМИРСКОГО ПЕДВУЗА В 30-Е ГГ. ХХ В.: ПАРТИЙНА, ПОЛИТИЧЕСКО-ОБРАЗОВАТЕЛЬНАЯ И ОБЩЕСТВЕННАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ

В статье говорится о работе партийно-комсомольских ячеек в студенческой среде Житомирского института социального воспитания (педагогического, учительского институтов). Показаны различные направления их политическо-образовательной и общественной деятельности, которые определялись идеологическими наставлениями партии.

Ключевые слова: студент, институт, центр, коммунисты, комсомольцы, политическая учеба, кружок.

Komarnickiy A.B. STUDENTS OF ZHYTOMYR PEDAGOGICAL UNIVERSITY IN THE 1930-TH OF THE XX CENTURY: PARTY, POLITICAL AND SOCIAL ACTIVITIES

This article is about the work of Komsomol organizations among the student of Zhytomyr Institute of Social Education (pedagogical, teachers institutes). This article shows different directions of their political and public activity, which were determined by the ideological options of the party.

Key words: students, institute, cell, communists, komsomol, political educational, circle.

94:021. 8(477. 8)» 1939/1940»

О.І. Шилюк

РАДЯНИЗАЦІЯ ЗАХІДНИХ ОБЛАСТЕЙ УКРАЇНИ ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ БІБЛІОТЕЧНОЇ СПРАВИ (1939-1940-І РР.).

У статті дається аналіз політико-ідеологічних умов процесу радянзації в західних областях України у 1939–1940 рр. через розгляд питання розвитку бібліотечної справи в регіоні.

Ключові слова: бібліотечна справа, ідеологія, цензура, радянизація, Західна Україна.

Сьогодні, коли духовному відродженню України надається величезне значення, і водночас в історії нашої культури ще є чимало не відкритих сторінок, виникає необхідність